

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Arslantepe*

Türk Romanı ve Türk Sineması İlişkileri

Özet

Türk sineması da başlangıç yıllarında tanınmış eserleri kullanarak başarıya ulaşmayı denemiştir. Bu uygulama zamanla sistemleşmiştir. Türk sinemasının büyük bir bölümü yabancı film, oyun, roman ve yerli edebiyat uyarlamalarından oluşmaktadır.

Bu çalışmada Türk sinemasının ilk yıllarından başlayarak kullandığı Türk romanları incelenmektedir. İncelemede yönetmenler değil, romanlar temel alınmıştır. Uyarlanan romanların nitelikleri saptanmış ve bu romanların Türk sinemasına nasıl bir katkıda bulunduğuna ulaşılmak istenmiştir. Sonuç olarak, senaryo yazarlarından daha çok romanların popülerlik anlamında Türk sinemasına katkıda bulunduğu belirlenmiştir. Türk filmlerinin görsel dilden çok söze dayalı olmasında da romanların katkısı olduğu ileri sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler

Türk sineması, Türk romanı

* Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi
Radyo, Sinema ve TV Bölümü
mehmetarslantepe@gmail.com

Giriş

Ülkemizde Batılı anlamda roman Tanzimat edebiyatı ile başlamıştır. Önce çeviriler yapılmış, daha sonra yerli yazarların eserleriyle kimliği oluşmuştur. (Kudret, 1998: 11). Türk romanı kendi yapıtlarını ortaya çıkarırken toplumun kültürünü ve sorunlarını da dışavurmaya başlamıştır. Edebiyat ürünleri takip edilerek toplumumuzun temel sorunları hakkında yazarların görüşlerini anlamak mümkündür. Batılı edebiyattan sonra ülkemizin hayatına girecek sinema da aynı şekilde bir dışavurumu gerçekleştirmiştir. Dünya sineması başlangıçta edebiyat ve tiyatrodan yararlanmış, yüzyılların birikimi sinemaya güç ve saygınlık kazandırmıştır.

Ülkemizde de dünya sinemasındaki ne benzer gelişmeler yaşanmıştır. Düzenli film çeken ilk yönetmenimiz Muhsin Ertuğrul yaptığı tiyatro ve roman uyarlamaları ile ülkemiz için yeni olan bu aracı popülerleştirme yoluna gitmiştir. Ertuğrul'dan sonra da uyarlama bir yöntem olarak sinemamızda devam etmiştir. Sinema tarihimizde çok sayıda yabancı filmde uyarlama -ya da alıntı- yapılmış, yabancı romanlar ve tiyatro oyunları kullanılmıştır. Yerli edebiyattan uyarlamalar 1950'lerden başlayarak ülkemizde artış göstermiştir. Popüler yazarlarımızın hemen tüm romanları sinemada kullanılmıştır.

Roman ve sinema bir dışavurum aracı olarak düşünöldüğünde toplumun yaşadığı sorunları gösteren ve yeni sanat anlayışlarını halkına sunan pratikler olarak açıklanabilir. Her iki aracın birbirlerine göre üstünlükleri bulunmaktadır.

Bu çalışmada Türk romanı, ele aldığı

konulara göre sınıflandırılmış, daha sonra da Türk sinemasının bu konuları ele alıp almadığı ve nasıl ele aldığı incelenmiştir. Filmlerin çekildiği dönemlerde Türkiye'nin sahip olduğu sosyal ortam kısaca özetlenmiş, bu dönemlerde Türk sinemasının ilk kez kullandığı yazarlara dikkat çekilmiştir. Çalışmanın sonunda, sinema-edebiyat ilişkisinin ne şekilde geliştiği ve nereye geldiği vurgulanmıştır.

1920'den 1960'a Kadar Türk Romanı

1920-1960 yılları arasında Türk romanı ele alınan konular açısından řu şekilde sıralanabilir: Sosyal ve siyasi olayları esas alan romanlar, Anadolu romanları, tarihi romanlar, aşk romanları.

Sosyal ve Siyasal Olaylarla İlgili Romanlar

Sultan II. Abdülhamit devrini anlatan romanlar: Reşat Nuri'den *Ateş Gecesi*, Halide Edip'ten *Sinekli Bakkal*, Nahit Sırrı Örik'ten *Abdülhamit Düşerken*, Yakup Kadri'den *Sürgün* (Yalçın, 2002a: 34-44).

İttihak ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetlerini anlatan romanlar: Mithat Cemal Kuntay'dan *Üç İstanbul*, Burhan Cahit'ten *Dükkülerin Romanı*, Zeki Mesut Alas'tan *Hürriyet Pervanesi*. Burada en dikkat çeken roman *Üç İstanbul* Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışının romanıdır. İttihat ve Terakki kurtuluşu Batı emperyalizminde arar; sonuç tam bir çürüyüştür (Balabanlılar 2003: 164).

Yolsuzluk, rüşvet ve ahlak düşkünlüklerini anlatan romanlar: Reşat Nuri'den *Yaprak Dökümü*, Gizli El, Refik Halit Karay'dan *İstanbul'un Bir Yüzü*,

Yakup Kadri'den *Kiralık Konak* ve *Nur Baba*, Peyami Safa'dan *Mahşer* ve *Sözde Kızlar*, Yakup Kadri'den *Sodom ve Gomore*, Şükufe Nihal'den *Yalnız Dönüyoruz*, Mahmut Yesari'den *Çulluk* (Yalçın, 2002a: 70–118). Sınıflandırma çok kesin yapılamamakta, bazı romanlar birkaç sınıfa girebilmektedir. Bazı romanların sınıflandırma tanımları da farklı yapılabilmektedir. *Kiralık Konak*, *Sözde Kızlar*, *Üç İstanbul* gibi romanlar 1912–1918 yılları arasındaki olayları konu alan romanlar olarak “savaşlar dönemi romanları” şeklinde de tanımlanabilirler. II. Meşrutiyet ile ortaya çıkan batılı özentili yaşam, I. Dünya Savaşı ve Mütareke yılları ile 1920'lerin başında yaşananlar roman yazarları tarafından eleştirilmiştir. Mütareke yıllarını anlatan romanlar savaşa ve yıkıma sadece Şişli, Nişantaşı ve Pera gözlüğünden bakmasıyla eleştirilmektedir. Yakup Kadri, Cemal Kuntay, Peyami Safa sosyal-siyasal durumu eksik göstermişlerdir. (Çavdar, 2007: 25–29). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Nur Baba* isimli romanı kutsal değerlerin hırs için kullanılmasını konu alarak tartışmalara neden olmuştur. Bektaşiliğin istismar edilmesini anlatan eser önce gazetede tefrika edilmiş 1922'de kitaplaştırılmıştır (Aytaş, 2008: 137).

Emek sorunlarını ve işçi dünyasını anlatan romanlar: Orhan Kemal'in *Murtaza*, *Bereketli Topraklar Üzerinde*, *Devlet Kuşu*, *Vukuat Var* isimli romanları işçi dünyasını ele almaktadırlar. *Murtaza*, fabrikadaki aşırı sömürüyü, patrona hizmet yarışında olan ustabaşının işçiler üzerindeki baskıyı, bekçi Murtaza'nın kendi kızını bile kurban etmesini anlatmaktadır. *Bereketli Topraklar Üzerinde*, Çukurova'daki göçmen işçileri, *Vukuat*

Var işçi mahallelerini konu almaktadır (Çavdar, 2003: 60, 77).

Anadolu Romanları

Anadolu'yu işleyen romanlarda özellikler iki aydın kesim olan öğretmen ve subay üzerinde durulduğu görülmektedir. Anadolu'da öğretmen temasını ele alan Reşat Nuri'den *Yeşil Gece*, *Çalılıkıuşu*, *Acımak*, Halide Edip'ten *Vurun Kabpeye*, *Zeynonun Oğlu*, Anadolu'da subayı ele alan romanlar ise Halide Edip'ten *Ateşten Gömlek*, *Kalp Ağrısı*, Yakup Kadri'den *Yaban* gibi romanlardır (Yalçın, 2002a: 168–200). Aydın ve köylü yabancılaşmasını anlatan 1932'de yayınlanan *Yaban*, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet ve İdeal Yarın bölümlerinden oluşmaktadır. Kurtuluş Savaşı denildiğinde ilk akla gelen romanlardandır. *Yeşil Gece*, insanların mutluluğu yolunda dinin bir çıkar yol olmadığını anlatmaktadır (Balabanlılar, 2003: 100, 155).

Vurun Kabpeye, *Ateşten Gömlek* Milli Mücadele romanları olarak da tanımlanabilmektedir. Milli Mücadele romanlarında temel öğe silahlı savaştır; Anadolu'yu anlatma amacında değildirlirler. Tüm boyutlarıyla savaşı da ortaya koyamamışlardır. İstanbul tutkusunu kırarak Anadolu'yu gerçek olarak anlatan ilk yazar Reşat Nuri Güntekin olmuştur. *Çalılıkıuşu* isimli romanında aşk teması perde gerisinde varlığını gösterirken, Anadolu köyü tüm gerçekliği ile öne çıkmaktadır. (Çavdar, 2007: 36, 49). *Ateşten Gömlek*, İzmir'in işgalinin insanımızda nasıl bir sarsıntı yarattığını anlatmaktadır. Roman, insanımızın ruhsal derinliklerini irdelemesi, olaylara bakışı ve savaşın bireyler üzerindeki etkisini yorumlaması açısından önemli bulunmaktadır. *Vu-*

run *Kahpeye*, *Çalıkuşu*'ndan dört yıl sonra yazılmıştır. Öğretmen Aliye ile Öğretmen Feride birbirlerine benzemektedirler ve her iki romanın temel konusu gericilikle yeniliğin savaşıdır (Balabanlılar, 2003: 29, 67).

Bu sınıflar içinde yer alan romanlardan *Yaprak Dökümü* ve *Çalıkuşu* geniş kitleler tarafından en sevilenlerdir. *Yaprak Dökümü* II. Dünya Savaşı yıllarında İstanbul Şehir Tiyatroları'nda uzun süre sergilenmiştir. *Çalıkuşu* ise önce oyun olarak Darülbeydi'e sunulmuş, kabul edilmeyince romana dönüştürülmüştür (Çavdar, 2007: 54).

Tarihi Romanlar

Tarihi-serüven romanlarının çoğu Osmanlı tarihinden dönemleri ve çeşitli kahramanlık konularını, Bizans saray entrikalarını ve Bizans'a giden Türkler konularını kapsamaktadır. Abdullah Ziya Kozanoğlu, Murat Sertoğlu, Nihat Atsız bu konularda yazan romancılardır.

Aşk Romanları

Bu dönemde çok sayıda aşk romanının yazıldığı görülmektedir. Romanların %70'e yakın kısmı aşk romanlarıdır (Yalçın, 2002a: 223–229). Ethem İzzet Benice, Muazzez Tahsin Berkant, Kerime Nadir, Vala Nurettin, Güzide Sabri en tanınan aşk romanı yazarlarıdır

1960–2000 Döneminde Çağdaş Türk Romanı

1960'lardan başlayarak Türk romanı büyük bir değişime girmiştir. Bu tarihten sonra romanları konularına göre sınıflandırmak zorlaşmaktadır. Bununla be-

raber dikkat çekici bazı yeni konular bulunmaktadır. Köy, toprak ağası, göçmen işçiler, işçi sorunları, büyük şehir aydınları ve gençlik eylemleri en başta gelen yeni konular olarak görülmektedir.

Dünyada ortaya çıkan sosyal ve siyasal gelişmeler nedeniyle 1960'lı yıllar edebiyatımız için bir kavşak noktasıdır. Yazarların köye bakış açılarının geliştiği ve kökleştiği yerlerden biri de Köy Enstitüleri olmuştur. Kendilerinden önceki Anadolu yaklaşımını (Yaban ya da Çalıkuşu) şiddetle eleştirmişlerdir (Yalçın, 2002b: 17, 84–85).

Türk yazarı kendi kırsalını 1950'lerden sonra tanımaya başlamıştır. Kemal Tahir, Talip Apaydın ve Fakir Baykurt öncülük etmişlerdir (Çavdar, 2007: 90). Fakir Baykurt'un romanlarının neredeyse tamamı köy ve köy çevresinde geçmektedir. Köy romanı geleneğinin en önemli isimlerinden biri de Yaşar Kemal'dir.

1970'lerin sonunda köy romanı sosyalist yazarlar tarafından daha çok ele alınmıştır. Örneğin Kemal Tahir'in romanlarındaki köylü, kentten soyutlanmış bir köylü değildir. Romanlarını diğer köy romanlarından ayıran en önemli nokta, köyün tarihine inmesi ve ülke genelinde ortaya çıkan sosyal ve siyasal olaylarla köy ilişkilerini birbirine bağlamış olmasıdır (Yalçın, 2002b: 154, 158).

Toprak ağası, aşret hikâyeleri Fakir Baykurt, Mahmut Makal ve Yaşar Kemal romanlarında yer bulmuştur (Çavdar, 2007: 83).

İşçi ve sorunları bu dönemde ele alınan diğer konulardandır. Bu konuda yazan Orhan Kemal öncelikle Toroslar'dan Çukurova'ya inip işçilik yapan insanların hayatını ele alarak anlatmış, büyük

şehre g eden insanın dramını ele almış, üretim ilişkileri ve sosyal bağlantıları gittikçe daha çok karmaşıklaşan insanların uyum ve uyumsuzlukları problemi üzerinde durmuştur (Yalçın, 2002b: 194, 204).

1970’li yıllardan sonra İşlamcı mesajlar taşıyan bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bu romanların bir kısmı uzun süre popüler olmuştur. şule Yüksel şenler’in *Huzur Sokağı* en tanınmış olanıdır. Romanda okuyucunun duygusal boyutta bir taraf olması sağlanmıştır. Bu akım içinde yer alan bir başka roman da He-kimoğlu İsmail tarafından yazılan *Minyeli Abdullah*’tır (Yalçın, 2002b: 594–598).

Çoğunlukla toprak işçisi ve ağalık düzeni romanlara konu edilmiştir. Fabrika işçisi, işçi direnişleri ve grevlerin olduğu dönemlerde bunları konu alan tek bir roman yayımlanmamıştır. Siyasal travma dönemi olarak da isimlendirilen 1960–1980 döneminde işçi eylemlerine ve sorunlarına ilgi göstermeyen yazarlarımız silahlı gençlik eylemleri konularına eğilmişlerdir. Fakat bu romanların hemen hepsinde sosyo-ekonomik tahliller bulunmamaktadır (avdar, 2007: 157). Ahmet Altan, Füruzan, Pınar Kr, Sevgi Soysal, Erdal z, İlhan Selçuk ve Kaan Arslanyürek sayılabilir.

Daha farklı konular da ortaya konulabilir. Uzak ve yakın tarihe bakan Orhan Pamuk, yakın tarihimize bakan romanlarıyla Tarık Buğra dikkat çekmektedir. 1960 ve 1970’li yıllarda büyük şehirde aydını ve yine şehirli kadını ele alan yazarlarımız ortaya çıkmıştır. Büyük şehirde aydını inceleyen Selim İleri, kadın ve kadın sorunlarını ele alan Duygu Asena romanlarıyla dikkat çekmiş ve popüler olmuşlardır.

Türk Sinemasında Edebiyat Uyarlamaları

Türk sinemasında ilk film çalışmaları şehzadebaşı’nda tiyatro topluluklarını yöneten Weinberg ile başlamıştır. Weinberg’in iki film çalışması olmuş; fakat ikisini de tamamlayamamıştır. Her iki filmde Benliyan’ın Milli Operet Kumpanyası’nın oyunlarından kaynaklanmıştır. *Leblebici Horhor* ve *Himmet Ağa’nın İzdıvacı* (1916) isimlerini taşıyan bu filmler Benliyan tarafından oynanan ve halk tarafından ilgi gösterilen oyunlardır (zn, 2003: 48). Söz konusu oyunlar operet trindedir (Pekman, 2004: 23) . Sessiz sinema döneminde operetlerin filme çekilmeye çalışılması bu sahne oyunlarının poplerliklerinden kaynaklanmaktadır. Burada önemli olan popülerlik kriterinin gözetilmiş olmasıdır.

İlk konulu Türk filmi Sedat Simavi’nin, Mehmet Rauf’un sahne oyunundan uyarladığı *Pençe* (1917) isimli film olmuştur. Simavi’nin aynı yıl çektiği ikinci filmi *Casus* kayıptır ve hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır (Scognamillo, 1998: 40–41). Tamamlanmış konulu ilk Türk filmi bir tiyatro oyunu uyarlamasıdır.

Ahmet Fehim tarafından çekilen *Mürebbiye* (1919) Hüseyin Rahmi’nin romanından, *Binnaz* (1919) Yusuf Ziya’nın sahne oyunundan uyarlanmıştır. Mürebbiye’den bazı bölümler sahnede de oynanmıştır. Binnaz isimli oyun ise bir sanat olayı sayılmaktaydı (zn 2003: 55–56, 60). Ahmet Fehim’in filmlerinin başarısını temel aldığı eserlerin nlerinden sağlamaya çalıştığı düşünülebilir.

şadi Karagözoğlu tarafından çekilen

Bican Efendi (1921) yine bir sahne oyunundan uyarlanmififtir (Özön, 2003: 62). Popülerlik kriteri tekrar önde tutulmuftur.

Sinema filmi çekme ififine süreklilik getiren Muhsin Ertuğrul ile uyarlama bir yöntem olarak sinemamıza yerlefmififtir. Muhsin Ertuğrul'un filmlerine genel olarak bakıldığında halka yönelik, popüler bir anlayıfifına sahip olduğu görölmektedir. Türk sineması başlangıçta popüler sahne oyunlarını filme çekmiştir. Muhsin Ertuğrul da bu tutumu sürdürmüftür. Ertuğrul'un özėun senaryolara dayanan filmleri de bulunmaktadır.

Muhsin Ertuğrul, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Peyami Safa, Nizamettin Tepedelenlioğlu, Mebrure Alevok, Ziya Őakir Sado ve Nazım Hikmet'ten uyarlamalar çekmiştir.

Muhsin Ertuğrul daha önce Weinberg'in tamamlayamadığı *Leblebici Horhor*'u da ele almıftır. Operet tarzındaki bir sahne oyunundan uyarlanan bu film sessiz sinema döneminde ifif yapmamıftır. Filme eşlik eden bir orkestra olsa da canlı piyesin bıraktığı etkiyi yapmamıftır (Pekman 2004: 24).

Ertuğrul, Türk romanı uyarlamalarına Yakup Kadri Karaosmanoğlu'ndan *Nur Baba'yı* çekerek başlamıftır. Tartıfmalar yaratan roman yayınlandığı tarih içinde (1922) filme çekilmiştir. Çekim sırasında stüdyo basılmış ve bir yıl sonra *Boğaziçi Esrarı* adıyla gösterilebilmiştir (Onaran, 1994: 22). Ertuğrul'un sansasyon yaratan bir romanı seçmesi dikkat çekmektedir. Karaosmanoğlu'nun bu eserinden başka II. Abdülhamit devrini ele alan *Yaban* isimli eseri 1996'da sinemaya uyarlanacaktır. Yakup Kadri Kara-

osmanoğlu sinemamızın en az yararlandığı yazarlarımızdandır.

Muhsin Ertuğrul, Peyami Safa'nın İstanbul'daki ahlak düşkünlüklerini konu aldığı *Sözde Kızlar* romanını 1924'de filme çekmiştir; fakat başarısız bir edebiyat uyarlaması olarak görölmektedir (Onaran, 1994: 25-26). Daha sonra *Sözde Kızlar*, Nejat Saydam (1967) ve Orhan Elmas (1990) tarafından iki kere daha filme çekilmiştir. Romanda bulunan batılılaşmanın getirdiği yozlaşma tezi her iki filmde de kendi çağlarına göre yeniden yorumlanmış, abartılı olaylara ve tiplere melodramatik boyutlarda yer verilmiştir. Uyarlamalar herhangi bir ideolojik yenilik sunmamakta, romanda anlatılan sorunları iyi-kötü çatıfifması içersinde vermektedir.

Ertuğrul'un, Kurtuluş Savaşını ele aldığı iki roman uyarlaması bulunmaktadır. Halide Edip'ten uyarladığı *Ateşten Gömlek* (1924) milli duyguları coşturmaya yönelik yapılmış ilk sinema filmidir (Onaran, 1994: 24-25). Asıl önemli yanı ise ilk Kurtuluş Savaşı filmi olmasıdır (Scognamillo, 1998: 68). Romanda, vatan aşkı ile ferdi aşk arasında kalan Peyami'nin durumu anlatılmaktadır. Kahramanlar aşklarını ateşten gömlek gibi taşırlar; öncelikli görevleri vatanın kurtarılmasıdır. Yazar, bir Milli Mücadele çerçevesinde ideal kahramanlara dayanan bir roman meydana getirmiştir (Yalçın 2002a: 193-196). *Ateşten Gömlek*, ulusal duyguların en son sınıra vardığı bir zamana rastlamıftır. Film tüm ilkelliğine rağmen iyi karşılanmıştır (Özön, 2003: 81). *Ateşten Gömlek*, Vedat Örfi Bengü tarafından 1950'de yeniden sinemaya aktarılmıştır. Bengü'nün bu uyarlaması 1948'de başlayan Kurtuluş savaşı

filmleri furyası içinde yapılmıştır.

Nizamettin Tepedelenlioğlu'ndan uyarladığı *Bir Millet Uyanıyor* (1932) filmi ile Muhsin Ertuğrul yine Kurtuluş Savaşı'nı ele almıştır. Gerçek kişi ve olaylara dayanmasına rağmen film bir heyecan taşımamaktadır. Romanın yazarı tarafından kaleme alınan senaryo karışık ve rastlantılar birbirini kovalamaktadır (Scognamillo, 1998: 76-77). Mütarekesavaş fonunda bir aşk öyküsünün de anlatıldığı film gelecekteki Kurtuluş Savaşı filmlerinin prototipini de (olay örgüsü ve karakter olarak) oluşturmaktadır (Onaran, 1994: 29). Mili mücadeleyi anlatan romanlar yazılmıştır; fakat bu romanlar genellikle olay ağırlıklıdır. Gözleme ve psikolojik ruh tahlillerine bu romanlarda rastlanmamaktadır. Milli mücadele konusunun geniş kitleler üzerindeki etkisine güvenerek sanat özelliklerinin ikinci plana atıldığı iddia edilebilir (Yalçın, 2002a: 210-211). Sinemamız Kurtuluş Savaşı'nı ele almış önemli bir yapımdan yoksun görölmektedir. Milli Mücadele romanları Yunan işgaline dayanmaktadır. Savaşın boyutlarını ortaya koymamışlardır. Söz konusu romanlardan yapılan filmlerde de işgal ve işgalle mücadele kahramanlıkları anlatılmıştır.

Muhsin Ertuğrul ilgi çekecek, tanınmış romanları sinemaya uyarlamıştır. Türk edebiyatı dışında da uyarlamalar yapmıştır. İlk köy filmi de Ertuğrul tarafından çekilmiştir. *Aysel Bataklı Damın Kızı* (1934) isimli filmi İsvetli yazar Lagerlöf'ün bir öyküsünden uyarlanmıştır. Film, işgal edilmiş genç kız edebiyatını sürdüren, ağdalı, gerçeğe ilgisi olmayan, köyün sadece folklorik bir mekân olarak kaldığı, köy sorunları ile bağlantısı olmayan bir melodram olarak göröl-

mektedir (Scognamillo, 1998: 85). Türk sinemacılığı toplumsal gerçekler dışında kalarak üretim yapmaya daha ilk yıllarda başlamıştır. Toplumsal gerçekler ve sanatlar ile ilişki kurmanın dışında kalarak sansasyon yaratmanın, ilgi çekmenin yanında yer almıştır. Örneğin, Muhsin Ertuğrul'un *Aysel Bataklı Damın Kızı* filminde toplumsal gerçekler dışında kalınarak yıldız oyuncu Cahide Sonku ile gerçekte olmayan bir köylü kızı yaratılmıştır. Cahide Sonku'nun filmde kullandığı eşarp ile bir moda bile başlamıştır. Yıldız olgusu filmde kendini göstermektedir.

Sinemamızın bu ilk dönemlerindeki Türk romanı uyarlamaları yukarıda göröldüğü gibi, üretim sayısına da bağılı olarak, çok az sayıdadır. İleriki yıllarda film sayısı arttıkça roman uyarlamaları da artacaktır. 1940'ların Türk Sineması'nda görölen eğilimler oyun uyarlamaları, melodramlar, burjuva melodramları, köy melodramları, vodviller, yabancı film uyarlamaları, güldürüler, folklorlardan yararlanma, 1948'den başlayarak Kurtuluş Savaşı filmleri furyası olarak belirlemektedir (Özön, 1968: 10). Tarihsel olaylar melodram ya da macera ile harmanlanmıştır. Savaş filmleri tecimsel bir yaklaşım içinde kalıplaşmıştır.

1939-49 yılları arasında Reşat Nuri Güntekin'den *Taş Parçası*, Şükufe Nihal'den *Dağların Yolcusu*, İhsan Koza'dan *Senede Birgün*, Kerime Nadir'den *Seven Ne Yapmaz*, Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan *Efsuncu Baba*, İhsan Koza'dan *O Gece*, Halide Edip Adıvar'dan *Vurun Kabpeye* sinemaya uyarlanmıştır.

Muhsin Ertuğrul'un tek yönetmenliğinin bitip yeni yönetmenlerin orta-

ya çıktığı Geçiş Çağı (1939–1950) döneminde ağırlıklı olarak melodram, Kurtuluş Savaşı ve tarihsel filmler grlmektedir (Teksoy, 2007: 27). Bu dönemin yönetmenlerinden Faruk Ke’in filmleri *Taş Parçası* Güntekin uyarlaması, *Yılmaz Ali Vala* Nurettin uyarlaması ve *Kıvrırcık Paşa* Sermet Muhtar uyarlaması olarak dikkat çekicidir. zgn senaryo yerine romanlar tercih edilmiştir.

Geçiş döneminde yapılan roman uyarlamalarına bakarsak, 1946’da şakir Sırmalı, şukfe Nihal’den *Dağlar Yolcusu*’nu *Domaniç Yolcusu* adıyla, Ferdi Tayfur, İhsan Koza’nın *Senede Bir Gün* romanını filme ekerler. *Domaniç Yolcusu*, Kurtuluş Savaşı yıllarında işlenen bir cinayetin soruşturulmasını anlatırken, *Senede Bir Gün* ise aşk ve ince hastalık üzerine temellenmiştir. 1947’de Turgut Demirağ, Reşat Nuri’den *Bir Dağ Masalı*’nı, şadan Kamil, Kerime Nadir’den *Seven Ne Yapmaz*’ı sinemaya taşırlar. Her iki film de aşk konuludur. 1948’de Seyfi Havaeri, Fikret Arıt’ın *Güzel Yuana* isimli romanını *Damga* adıyla, Ferdi Tayfur, İhsan Koza’nın *İstiklal Madalyası* romanını, Baha Gelenbevi, Vedat rfi Bengü’nn *Bir Yuvva Böyle Yıkıldı* romanını *ıldıran Kadın* ismiyle sinemaya uyarlarlar. *Damga* aşk, *İstiklal Madalyası* kahramanlık, *ıldıran Kadın* aşk-intikam konuludur. 1949’da Aydın Arakon, Reşat Nuri’den *Efsuncu Baba*, Baha Gelenbevi, İhsan Koza’nın *O Gece* romanını *Kanlı Dşek* ismiyle ekerler. *Efsuncu Baba* macera-aşk, *Kanlı Dşek* aşk konuludur.

Geçiş döneminde sinemacıların seçtiği romanlara bakarsak aşk, kahramanlık konulu oldukları grlmektedir. Bu çalışmada yerli roman uyarlamalarına ba-

kılmaktadır. Türk romanı uyarlamalarından sayıca daha fazla olarak yabancı film, sahne oyunu ve film uyarlamaları bulunmaktadır. Kısaca değinmek gerekirse, çok satan yerli romanlardan ve yabancı kaynaklardan yapılan filmler arasında dikkat çeken bir fark bulunmaktadır.

Hem Türk müziğini, hem de Türk sinemasını etkileyen önemli bir olay olarak şarkılı Mısır filmlerinin sinemalarımızda gösterilmeye başlamasından söz edilebilir. II. Dünya Savaşı nedeniyle Amerikan filmleri Mısır üzerinden lkeyimize gelmeye başlamıştır. Bu yol açılınca Mısır filmleri de sinemalarımıza ulaşmıştır. 1938 yılında *Aşkın Gözyaşları* (Damu al-hubb) isimli film ile Mısır filmleri furyası başlamıştır. 1938–50 yılları arasında 100’e yakın Mısır filmi gösterilmiştir (Cantek, 2000: 30-38). Bu Arap filmlerinden kurtulmak isteyen yönetmenler, yerli versiyonlar üretmeye başlamışlardır. Alternatif olarak hiçbir sanatsal kriteri olmayan piyasaya romanlarını zm olarak görmüşlerdir (Tunalı, 2006: 196). şarkılı Mısır filmleri, şarkılı Türk filmlerini biçim ve içerik olarak kendine benzetmeye başlatmasından ayrı, piyasada çok satan yerli romanların sinemacılar tarafından hazır senaryolar olarak görülmesine de yol amıştır.

1950–1960 yılları sinemacılar dönemi olarak tanımlanmaktadır. Çok partili düzene geçilmiş, iktidar değişimi yaşanmıştır. Sinema için 1939 tarihli sansür tüzüğü devam etmektedir. Yeni iktidar ile yapılan gericilik eğilimleri sinemaya da sıçramıştır. Ezan, mevlit, cami, dua sahneleri gereksiz yerlere filmlerde serpiştirilmiştir. Savaştan sonra Mısır filmleri azalmışsa da dini duyguları sömüren bazı Mı-

sır filmleri yine de görölmektedir. Savaş sonrası Avrupa filmleri tamamen bitmiş, Amerikan filmleri yeniden sinemaları doldurmuştur (Özön, 2003: 142-143). Sinemacılar döneminden başlayarak yerli piyasa roman uyarlamaları artış gösterecektir. Bu dönemin belirleyici yönetmenleri de öncelikle yerli romanlardan yararlanmışlardır. Lütfü Akad'ın ilk filmi de Halide Edip'ten uyarlanan *Vurun Kabpe'ye* (1948) olmuştur. Metin Erksan, Server Bedii'den (Peyami Safa) *Beyaz Cebennem* (1953), Halide Edip'ten *Yol Palas Cinayeti* (1955) uyarlamalarını çekmiştir. Osman Seden, Murat Sertoğlu'ndan *Bulgar Sadık'ı*, Memduh Ün, Orhan Elmas'ın bir öyküsünden *Zeynebin İntikamı*'nı sinemaya taşımıştır. Uyarlamaların hemen hepsi kahramanlık ve macera türündedir.

Sinemacılar dönemi yönetmenlerinden Atıf Yılmaz melodram ağırlıklı filmleri ve yerli roman uyarlamaları ile kendini göstermektedir (Teksoy, 2007: 31). Yerli roman uyarlamalarının asıl yönetmeni Atıf Yılmaz olmuştur. Oğuz Özdeş'ten yaptığı *Aşk Izdıraptır* (1953) ile başlayan uyarlama çalışmaları 1950'lerde Kerime Nadir (Hiçkırık), Esat Mahmut Karakurt (İlk ve Son, Kadın Severse, Dağları Bekleyen Kız), Ethem İzzet Benice (Beş Hasta Var), Kemal Bilbaşar (Gelinin Muradı) ve Aka Gündüz (Bir Şoförün Gizli Defteri) ile devam etmiştir. Seçilen yapıtlar aşk konulu piyasa romanlarıdır. Melodram sineması ağırlıklı olarak kendini göstermektedir.

Sinemacılar döneminin belirleyici yönetmenleri de piyasa romanlarını ele almışlardır. Kurtuluş savaşı yıllarında geçen olaylar, kahramanlık hikâyeleri, acı aşk hikâyeleri sinemacılar döneminde

başta gelen konulardır. Tanzimat romanlarına, Milli Mücadele yıllarında yazılan romanlara ya da Cumhuriyetin ilk yıllarında yazılan romanlara ilgi gösterilmektedir. Mısır filmlerinin getirdiği melodram furyası ile yerli sinemacılar yeni yazarlara yönelmişlerdir. 1950'lerde başlayan yeni iktidar ile edebiyatımıza bir ızdırap edebiyatı da yükselişe geçmiştir.

1950, tek partinin yerini, serbest bir seçimle ikinci partiye bıraktığı tarihtir (Toker, 1998: 12). Yeşilçam, Demokrat Parti (DP) ile başlamaktadır. DP'nin uyguladığı popülist siyasetle, sinemamız popülist çizgiye girmiştir (Dinçer, 1993: 45).

1950'lerde yerli roman uyarlamalarında çok büyük bir artış yaşanmıştır. Esat Mahmut Karakurt, Refik Halit Karay, Muazzez Tahin Berkant, Kerime Nadir, Aka Gündüz, Oğuz Özdeş, Ethem İzzet Benice, Güzide Sabri, İhsan Koza, Abdullah Ziya Kozanoğlu, Murat Sertoğlu romanları ilk kez bu dönemde sinemaya uyarlanmıştır. Kozanoğlu dışındaki yazarların tümü aşk romanlarıyla tanınmışlardır. 1950'lerde yukarıda adı geçen yazarlardan farklı olarak Yaşar Kemal'i görmekteyiz. Onun ise bu dönemde sadece öyküleri sinemaya uyarlanmıştır. 1955-59 arasında beş öyküsü filme çekilmiştir.

1950'lerden başlayarak sayılara baktığımızda; 1950'lerde Esat Mahmut Karakurt romanları önde gelmektedir. Dokuz adet romanı 1952-59 arasında filme çekilmiştir. Aşk ve serüven romanlarıyla tanınan romancı, olaya dayalı aşk ve serüven romanlarıyla geniş bir okur kitlesine ulaşmıştır. Kerime Nadir'in 1953-59 yılları arasında beş romanı sinemaya uyarlanmıştır. 1950-59 arasında dört roma-

nı sinemaya uyarlanan Aka Gündüz de halk çevrelerine bağlı, sade, sıcak bir dile yazdığı romantik-realist, popüler romanlarıyla tanınmıştır (Necatigil, 1975: 21). Esat Mahmut Karakurt'un 1951-1991 arasında yirmi dört romanı, Muazzez Tahsin Berkant'ın 1956-1972 arasında on yedi romanı, Aka Gündüz'ün 1952-1967 arasında beş romanı sinemaya aktarılmıştır. Söz konusu yazarlar popüler roman yazarları olarak tanınmaktadır.

Tarihi serüven romanlarının popülerliğine sinemamız kayıtsız kalmamıştır. Bu yazarlara bakarsak; Murat Sertoğlu ve Abdullah Ziya Kozanoğlu romanlarından en çok yararlanan isimlerdir. Murat Sertoğlu'ndan yapılan uyarlamalar: *Bulgar Sadık* (1954), *Atçalı Mehmet* (1964), *İmamın Gazabı* (1967). Abdullah Ziya Kozanoğlu'ndan yapılan uyarlamalar: *Kızıltuğ* (1952), *Cengiz Han'ın Hazineseleri* (1962), *Kolsuz Kahraman* (1966), *Gültekin* (1967), *Cengiz Han'ın Hazineseleri* (1972).

Bu çalışmada yönetmenlere göre değil de, sinemaya uyarlanmış romanlar üzerinden giden bir yol tercih edilmiştir. Sinemamızın ilk yıllarındaki yönetmenlere değinilmiş, daha sonra tek yönetmen olarak Muhsin Ertuğrul'dan da söz edilmiştir. Sinemamızda tiyatro etkisinden uzak filmlerin yapılmaya başlandığı sinemacılar döneminin öncü yönetmenlerine de değinilmiştir. Bundan sonra Türk sineması daha tutarlı ve sinema anlatımının daha güçlü olduğu filmler üretmeye başlamıştır. Buradan sonra sinemacılar tarafından en çok kullanılan romanlar ele alınacaktır.

Halide Edip Adıvar'ın *Vurun Kabpe-*

ye isimli romanı 1949, 1964 ve 1973 yılları arasında üç kere sinemaya uyarlanmıştır. *Vurun Kabpeye*'nin başkahramanı Aliye, sadık, idealist bir öğretmen olarak çizilmiştir. İyi ve kötü karakterlerin ruh dünyaları yüzlerine yansıtılmıştır. Romanın başlarında güzel yüzlü Tosun Bey ile Aliye birbirine layık olarak görülmektedir. Milli mücadele dönemi anlatılmaktadır; ama bu dönem tarihi gerçeklerle bağlantılı olarak geniş bir perspektiften verilmemektedir (Yalçın, 2002a: 177-181). Sinemamızın temel formüllerinden biri olan keskin iyi-kötü karakter ayrımı romanda dikkat çekmektedir. Halide Edip Adıvar'ın *Yol Palas Cinayeti* (1955), *Döner Ayna* (1964) ve *Sinekli Bakkal* (1967) isimli romanları da sinemamıza uyarlanmıştır. Sözü geçen uyarlamalar içinde *Sinekli Bakkal* (Mehmet Dinler, 1967) en tanınmışıdır. II. Abdülhamit dönemindeki gelişmeleri, II. Meşrutiyet'in ilan edildiği tarihe kadar anlatan *Sinekli Bakkal*'da kahramanların değişiminin sosyal ve psikolojik sebepleri izah edilmektedir. İyiler ve kötüler fiziksel görünüşleriyle de güzel ve çirkin olarak çizilmişlerdir (Yalçın, 2002a: 35-36). Söz konusu romanlar ele aldıkları dönemleri ve sorunları tüm boyutları ile sunmaktadırlar. Uyarlamalar yapılırken yıldız oyuncu üzerine ağırlık verildiği görülmektedir. Halide Edip'in kadın kahramanlı romanları sinemaya uyarlanırken yıldız kadın oyuncu öne çıkarılmıştır. *Sinekli Bakkal* filminin afişinde yıldız oyuncu Türkan Şoray türbanlı ve elinde kitap ile geniş bir kitleye yönelik olarak da tasarlanmış olarak görülmektedir.

Reşat Nuri Güntekin'in romanları iki kümeye ayrılabilir. İlk dönemde bireylerin duygusal ilişkileri üze-

rinde durduğu duygusal romanları *Çalıkuşu*, *Dudaktan Kalbe*, *Akşam Güneşi* ve daha sonra toplumsal olayları öne çıkardığı *Yeşil Gece*, *Yaprak Dökümü*, *Miskinler Tekkesi* romanları (Kudret, 1987: 310). Sinemamızın yaptığı uyarlamalara baktığımızda *Taş Parçası* (1939), *Dudaktan Kalbe* (1951), *Yaprak Dökümü* (1958), *Dudaktan Kalbe* (1965), *Çalıkuşu* (1966), *Bir Dağ Masalı* (1967), *Yaprak Dökümü* (1967) ve *Değirmen* (1986) ile karşılaşmaktayız. Sinemamızca yazarın duygusal romanları öncelikle kullanılmıştır. Batılılaşmanın yanlış anlaşılması üzerine kurulmuş olan *Yaprak Dökümü*'nde Batılı bir yaşama özenen bir ailenin çöküşü gösterilmiştir. Bu roman yazarın toplumsal roman yolundaki en başarılı yapıtlarındandır (Kudret, 1987: 340). *Çalıkuşu* (Osman Seden, 1966) gösterildiği yılda büyük ilgi gören roman uyarlamalarındandır. Filmin temel aldığı romanda yazar, Feride'nin İstanbul'dan sevdiği adama kırılarak ayrılması ve üzerinde kurulan öğretmenlik, okul ve bulunduğu çevre olarak bir kişi üzerinde iki farklı olay omurgası kurmuştur. Okuyucu, Feride'nin öğretmen olarak gittiği her yeni Őehirdeki gelişmelerden etkilenmektedir. Kamuran'a olan aşkı da yazar tarafından ustalıkla yaşatılmaktadır (Yalçın 2002a: 183-184). Romanda aşk teması perde gerisinde varlığını gösterirken, Anadolu köyü tüm gerçekliği ile öne çıkarılmaktadır. Roman, sinema için popülist bir tarzda tasarlanmıştır. Kadın kahraman ve aşk önde tutulmuştur. Romanın ününden çok, yıldız kadın oyuncu dikkat çekmektedir. Zamanında ilgi gören bir roman bu filmle adeta tekrar hatırlatılmıştır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar romanla-

rinde iki ana mesele, sosyal değişmelerin getirdiği züppelik ve kozmopolitlik havası ve bu havaya karşı tavır alan mutaassıp çevreler veya gelişen bilim ve teknoloji karşısında değerini yitirmiş bazı inanışların peşinde koşan insanlar yer almaktadır (Yalçın, 2002a: 127). Sinemamızda yazarın *Efsuncu Baba* (1949), *İffet* (1969), *İç Güveysi* (1970) ve *Gulyabani* (*Süt Kardeşler*, 1976) isimli yapıtları kullanılmıştır. *Efsuncu Baba*'da büyücülüğe inanıp define arayan bir babayla, kızına âşık olan bir gencin öyküsü anlatılmaktadır. Yazarın *Gulyabani* isimli romanından uyarlanan *Süt Kardeşler* ise Türk komedi sinemasının klasikleri arasına girmiştir. Yazarın yarattığı canlı halk tipleri ve boş inançları ele alışı filmde başarılı bir Şekilde anlatılabilmıştir.

Kerime Nadir romanları melodram sinemamız için verimli bir kaynak olmuştur. *Seven Ne Yapmaz* (İlhan Arakon, 1946) ile başlayan uyarlamalar 1973 yılına kadar toplam yirmi uyarlamayla son bulmuştur.

1920-46 yılları arasında yazılan romanların %70'e yakın kısmı aşk romanlarıdır. Okunmasındaki kolaylık, insanların duygularını olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilmeleri bu ilginin en önemli sebeplerindendir. Tanzimat ile birlikte Fransız edebiyatından, önce aşk romanları çevrilmiş, II. Meşrutiyet ile de Türk edebiyatının aşk roman yazarları yetişmiştir (Yalçın, 2002a: 219-223).

Aşk romanları, Türk sosyal hayatında değişmenin birer itici unsuru olarak görülebilmektedir. Bu romanlar, geniş aileden çekirdek aileye geçişi özendirmiştir. Görücü usulüne, baba otoritesine karşı çıkılmış, kadının ekonomik ve sos-

yal bakımından kendi ayakları üzerinde durabileceği gösterilmiştir. Edebi değeri yüksek, dar bir aydın çevresine yönelik romanlara göre daha etkili oldukları iddia edilebilir. Son otuz yıldır aşk romanı yazarlığı ilgi görmemektedir. 80'lerden bu yana bu boşluğu eviri aşk romanları doldurmuştur (Yalçın, 2002a: 227-228, 245-246). Kerime Nadir, Esat Mahmut Karakut, Ethem İzzet Benice, Muazzez Tahsin Berkant, Vala Nurettin, Güzide Sabri edebiyatımızın en tanınmış aşk romanı yazarlarıdır.

Refik Halit Karay'ın 1951-1974 yılları arasında altı eseri sinemaya uyarlanmıştır. Yazarın, Osmanlı'nın son yıllarındaki yolsuzlukları konu aldığı *İstanbul'un Bir Yüzü* ya da II. Abdülhamit dönemindeki rüşvet, yolsuzluk konularını ele aldığı *Cebennem Yolcuları* yapıtlarına (Yalçın, 2002a: 90-91, 96) karşı sinemamız yazarın ikinci dönemindeki eserlerine, değişik ülkelerde ve zamanlarda geçen, çoklukla kurmaca olaylarla örülü egzotik havalı macera romanlarına ilgi göstermiştir (Kudret 1987: 200-201, 207). *Sürgün* (1951), *Nilgün* (1954), *Karlı Dağdaki Ateş* (1969), *İkibin Yılın Sevgilisi* (1973). Refik Halit Karay'ın *Memleket Hikyeleri'nde* yer alan *Yatık Emine* (Ömer Kavur, 1974) sinemamızın düzeyli yapımlarındandır. Yazar, söz konusu hikyesinde olayların ruhlar üzerindeki etkilerini çözümlleme yoluna gitmiştir (Kudret, 1987: 201).

1960'ların başı Türk Sinemasının değişiminde önemli bir nokta olarak grlmektedir. Bu dönemin en önemli özelliğinin 27 Mayıs'ın getirdiği siyasal/toplumsal oluşumlarla sinemacıların toplumsal gerçekler üzerine düşüncelerini ortaya koyabilmişlerdir. 1960'larda Or-

han Kemal, Fakir Baykurt, M. Kamil Su, mit Deniz, zdemir Hazal, Peride Celal, Vala Nurettin, Kemalettin Tuğcu, Halid Ziya Uşaklıgil, Peride Celal, Selami İzzet Sedes'in eserleri ilk kez sinemaya uyarlanmıştır. Özelikle Orhan Kemal ve Fakir Baykurt uyarlamaları sinemamıza yeni bir soluk getirmiştir. Toplumsal gerçekçilik akımına sinemamızda katkıları olmuştur.

1960'ların sonunda Türkiye ekonomisi ve toplum yapısı değişiklik geçirmiştir. 1960'lardan önce Türkiye tarımsal ağırlıklıyken, 1960'larda ise güçlü bir özel sanayi bulunmaktadır. Sanayileşme toplumun tüketim alışkanlıklarını değiştirmiş ve bir tüketim toplumu ortaya çıkarılmıştır. Dönemin en önemli özelliği 1961 Anayasası olarak grlmektedir. 1961 Anayasası ile halk medeni haklardan daha çok yararlanmaya başlamıştır (Ahmad, 1995: 189-191, 195). 1961 Anayasasının en önemli özelliği, kamu gücü karşısında, yönetilenlere geniş bir güvence sağlanmasıdır.

1950'lerde başlayan köyden kente g hızlanmış, sanayi yatırımları artmış, gecekondulaşma yaygınlaşmış, dış ülkelere işçi g başlanmış ve sonuç olarak toplumun değer ve davranışlarında değişimler görülmüştür. Bu ortamda sinema toplumsal olaylara ilk kez ilgi göstermiştir (Güçhan, 1992: 10-11). 1960'ların Türk Sineması, 27 Mayıs Devrimi'nin toplumsal yaşama getirdiği tartışma ortamı, hoş gr ve özgürlükten yararlanmıştır. Bu dönemde kültürel hayat canlanmış ve sinema yeni konulara el atabilmiştir. Film sayısı ve türler artmış, yeni sinemasal de-neylere girişilmiştir (Dorsay, 1989: 12).

Bu dönemde sinemacıların yararlandığı yazarlara yenileri eklenmiştir. Top-

lumsal gerçeğiliğin çok konuşulduğu bu yıllarda farklı konular da sinemamıza girmiştir. Sinemamızın yararlandığı yazarlardan olan Orhan Kemal, Adana'daki fabrika işçileri, küçük memurlar, ırgatlar arasından seçtiği karakteri anlatmıştır eserlerinde (Moran, 1994: 78). Yazar, yaşamı, okurun rahatça anlayabileceği sıradan kişiler ve günlük olaylarla anlatmıştır. Romanlarını sınıflarsak, otobiyografik romanlar, Adana Çukurova'daki fabrika ve tarımda çalışan emeğçilerin dünyasını ve İstanbul'da küçük adamların yaşamını sergileyen romanlar olarak üç sınıfa ayırmak mümkündür (Moran, 1994: 58). Orhan Kemal'in 1960-1993 arasında sekiz eseri sinemaya uyarlanmıştır. *Suçlu* (1960), *Devlet Kuşu* (*Avare Mustafa*, 1961), *El Kızı* (1966), *Sokaklardan Bir Kız* (1974), *Bereketli Topraklar zerinde* (1979), *Devlet Kuşu* (1980), *Kaçak* (1982), *Murtaza (Beki*, 1984) ve *Tersine Dünya* (1993).

Köy enstitülerinde yetişen Fakir Baykurt'un romanlarının neredeyse tümü köy ve köy çevresinde geçmektedir. Dönemin siyasal olayları romanlarında aktif rol oynamıştır (Yalçın 2002b: 110). Fakir Baykurt'un *Yılanların c* isimli köy romanı 1961 ve 1985'te olmak üzere iki kere sinemaya uyarlanmıştır. Roman yazarları toplumsal değişimleri sinemacılardan daha önce işlemişler ve yapıtları sinemada malzeme olarak kullanılmıştır.

1970-80 arası Türkiye'nin çalkantılı, tedirgin, huzursuz bir dönemi olarak grlmektedir. Siyasal iktidar tablosu oldukça karışıktır. Bir yandan da sansür, sinemacıları zorlamıştır. 1974'den başlayarak TV'nin etkisi sinemadaki krizi önemli boyutlara getirmiştir. Sonuç ola-

rak TV'nin veremediklerini yani renkli filmi, cinselliği vermek düşüncesi uygulanmış ve sinema büyük bir yozlaşmaya düşmüştür (Dorsay, 1989: 13-14). 1979'da yüz doksan beş yapımından, yüz otuz biri seks, on dokuzu trkl ve kırk beşi de çeşitli konularda film çekilmiştir (Scognamillo, 1998: 207-216). 1970'lerin ikinci yarısının politize ortamı içinde siyasal tavırlı, zamanının tanımıyla devrimci filmler modası yaşanmıştır (Dorsay, 1989: 204). 70'lerin ortalarından itibaren seks filmleri kadar olmasa da toplumcu gerçekçi filmler bir moda oluşturmuştur (Scognamillo, 1998: 41-42).

12 Mart'ta edebiyat bir direnme aracı olmayı başarmıştır. Slogancı sanat baskıya uğrar; yüksek estetik düzeye ve anlatım sadeliğine ulaşan edebiyat yapıtları ise bunu aşmıştır (Kayalı, 1994: 27). Türk Sineması için 70'ler gerçekte pek de parlak olmayan bir dönemdir. Uluslararası düzeyde sesini duyuramamaktadır. Türkiye'de önemli toplumsal değişimler ve olaylar yaşanırken sinemamız bunları görememektedir. Melodramlar, romantik masallar, kavga dövüş filmleri ilk sıralarda gelmektedir (Dorsay, 1985: 19).

1970'lerde yapılmış roman uyarlamalarında önemli bir değişiklik grlmektedir. Yeşilçam yine Muazzez Tahsin Berkant, Kerime Nadir ve Esat Mahmut Karakurt uyarlamalarına devam etmiştir. Sadece uyarlanan roman sayılarında azalma olmuştur. Muazzez Tahsin Berkant ve Kerime Nadir'in yedişer romanı, Esat Mahmut Karakurt'un dört romanı sinemaya uyarlanmıştır. 1970'lerin sonuna doğru edebiyatımızda grlen sosyalist akımlar, işçi konuları, yakın tarihimize bakış, büyük Őehirde aydın konuları sinemamızda bu denli kendini

göstermemektedir. 1970'lerde romanları sinemaya ilk kez uyarlanan roman yazarları: Yaşar Kemal, Rifat Ilgaz, Kemal Bilbaşar, Kerim Korcan, Nemci Onur, Yaman Koray, Necati Cumalı, Necati Haksun ve şule Yüksel şenler olmuşlardır.

Yaşar Kemal'in daha önce hikâyeleri sinemaya aktarılmışken bu dönemde ilk kez bir romanı sinemaya uyarlanmıştır. *Ağrı Dağı Efsanesi* (1975) bu dönemde sinemaya uyarlandıktan sonra 1980'lerde iki romanı daha sinemaya uyarlanacaktır: *Yulanı Öldürseler* (1981) ve *Yer Demir Gök Bakır* (1987). Yaşar Kemal eserlerinde karakterlerini köylülerden, aşiret beylerinden, Yörüklerden, eşraftan seçmiştir. Yaşadıklarını, gördüklerini başka tür bir gerçeğe dönüştürmüştür. Simgeleşen ve arketipleşen kişiler ve olaylarla destan anlatımlı yapıtlar türetmiştir. Yaşar Kemal eserlerinde köylü sınıfı için değişmeyen sorunları işlemiştir (Moran, 1994: 78). Bu dönemde Kemal Bilbaşar'dan uyarlanan *Cemo* (1972) dikkat çekmektedir. Yazar, mekân olarak çoğunlukla Batı Anadolu kasabalarını seçmiştir. İnançlar, töreler, çatışan menfaatleri yerli tasvirlerle gelenekçi bir anlatışla vermiştir (Necatigil, 1975: 68).

Dönemim en belirgin uyarlamaları olarak řu yapımlar görölmektedir: Kerim Korcan'dan *Linç* (1970), Kemal Bilbaşar'dan *Cemo* (1972) ve Necati Cumalı'dan *Derya Güllü* (1979).

Melodram yapı, İslami değerlerin övgüsünün yapıldığı filmlerin başlaması da 1970'lerde gerçekleşir (Teksoy, 2007: 39). İslami kesimin yazarı olan şule Yüksel şenler, Yeşilçam'ın dikkatini çekmiştir. şule Yüksel şenler'in popüler romanı *Huzur Sokağı* İslamcı mesajlar taşımaktadır. *Birleşen Yollar* (1970) adıyla sinema-

ya uyarlanan film Yeşilçam kalıplarını İslami mesajlarla birleştirmiştir. Yine yıldız kadın oyuncu kullanımı ve melodram öğeleri ile geniş bir kitle hedeflenmiştir.

Sinemamızın durumu 12 Eylül'den sonra daha da kötüleşmiştir. Yapım sayısı azalmış, farklı türler ve konular kalmamıştır (Adanır, 1996: 7). Toplumsal çelişkileri anlatan filmlere de kısıtlamalar getirilmiştir. Seks filmlerinin yerini arabesk ve şarkıcı filmleri almıştır. Toplum sorunlarını işleyen filmler de yerini birey sorunlarını işleyen filmlere bırakmıştır. 80'lerde yapılan filmler iki kategoriye ayrılabilir. Birinci kategori arabesk filmler ve ticari amacı ön planda tutan diğer Yeşilçam filmleri, ikinci kategori kadının bir insan olarak ele alındığı filmlerdir. 80'den sonra klasik Yeşilçam kadınları -melek ve şeytan dişi- arabesk filmlerde devam etmiştir. Bir de kadına ve sorunlarına gerçeğ yaşamdaki gibi bakan filmler yapılmıştır. Bu kadınlar düşünür, başkaldırır, cinsel istek duyar, çalışır (Esen, 2000: 41-42). 12 Eylül filmleri olarak tanımlanan yapımlarda da kişisel dramlarla karşılamaktayız. 80'lerin ikinci yarısında ve 90'larda inceleme türü birey üzerine kurulu ruhbilimsel sinemadır. Hedefi kentsoylu olabilmek için uğraşan bir kesittir; gösterilen ise Türkiye'nin kendisi değildir, mega kent İstanbul vitrin Türkiye'sidir (Scognamillo, 1998: 512).

Edebiyat uyarlamaları 1980'lerde de devam etmiştir. Fakat artık yeni dönem edebiyat yapıtları kullanılmaktadır. Yeni anlatım denemeleri belirgin olarak öne çıkmıştır. Biçimsel sorunlar tartışılmaktadır. 80'lerde çevre ve feminizm üzerinde durulmuştur; feminizm Türk Sinema-

sının merkezine o dönemde yerleşmiştir (Kayalı, 1994: 24–25).

1980'lerde sinemamız kadın yazarlarımızın eserlerinden de yararlanmaya başlamıştır. Feride Çiçekoğlu, Pınar Kr, Duygu Asena, Adalet Ağaoğlu ve Gün-seli İnal romanları ilk kez perdeye çıkar-ken, bir de Peride Celal uyarlaması yapılmıştır. Yararlanılan romanlarda büyük bir yenilenme grlmektedir. nceki dönemlerden kalan yazarlar Esat Mahmut Karakurt (1984'de iki romanı) ve Reşat Nuri Güntekin (*Değirmen*, 1986) olarak grlmektedir.

Aziz Nesin, Muzaffer İzgü, Tarık Dursun K., Sabahattin Ali, Yusuf Atılgan, Zeyyat Selimoğlu, İrfan Yalçın, Erhan Bener, Ömer Polat, Oktay Akbal, Burhan Arpad, etin Altan, Kemal Tahir, Hekimoğlu İsmail bu dönemde ilk kez romanları sinemaya uyarlanan diğer yazarlardır.

Aziz Nesin'den *Gol Kralı* (1980) ve *Zbk* (1980), Sabahattin Ali'den *Kuyucaklı Yusuf* (1985), İrfan Yalçın'dan *Genelevde Yas* (1985), Kemal Tahir'den *Karılar Koğuşu* (1998), Yusuf Atılgan'dan *Anayurt Otel*i (1986), Erhan Bener'den *Böcek* (1994), Tarık Dursun K.'dan *t Kurşun Ata Ata Biter* (1985), Hekimoğlu İsmail'den *Minyeli Abdullah* (1988), Pınar Kr'den *Asılacak Kadın* (1986) ve *Yarın Yarın* (1987), Feride Çiçekoğlu'ndan *Uurtmayı Vurmasınlar* (1989), Duygu Asena'dan *Kadının Adı Yok* (1987), Adalet Ağaoğlu'ndan *Fikrimin İnce Gl* (*Sarı Mercedes*, 1987) sinemamızdaki önemlerini korumaktadırlar.

1990'larda yapılan edebiyat uyarlamalarının oldukça çeşitli olduğu grlmektedir. nceki dönemlerin yazarlarından

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'ndan *Yaban* (1996), Ahmet Hamdi Tanpınar'dan *Yaz Yağmuru* (1993) oldukça düzeyli yapımlardır. Tarihimize bakan romanlarımızın uyarlaması hem sinema, hem de tarihimiz konusunda ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Tarık Buğra'dan *Yağmur Beklerken* (1992), Yılmaz Karakoyunlu'dan *Salkım Hanımın Taneleri* (1999) ve Nihat Sırrı rik'den *Abdülhamit Düşerken* (2002).

Melih Cevdet Anday'dan *Aylaklar* (1994) ve *Raziye* (1990), Muzaffer İzgü'den *Zikkımın Kökü* ve Bedii Faik'ten *Yalancı* (1993) içersinde hem mizah, hem de nostalji bulunan filmler olarak sinema tarihimizdeki yerlerini almışlardır. Orhan Pamuk'tan *Kara Kitap* (Gizli Yüz, 1990) ve Metin Kaan'dan *Ağır Roman* (1997) gibi toplumun her kesimi tarafından tanınan iki romanın sinemaya aktarılması Türk sinemasına izleyiciyi geri kazandırmak adına da önemli bir başarı sağlamıştır. Her iki roman da adından çok söz ettirmiştir. Sinemamız, durgun bir dönemde bu romanların nlelerinden başarıyla yararlanmıştır.

Siyasal içerikli ve darbe yıllarını konu alan romanlarımız da bu dönemde sinemaya aktarılmıştır: Ümit Kıvanç'tan *Bekle Dedim Glgeye* (1990), Bekir Yılmaz'dan *Darbe* (1990), Habib Bektas'tan *Gölge Kokusu (Eylül Fırtınası*, 1999), Rıfat İlgaz'dan *Karartma Geceleri* (1990) ve Mehmet Eroğlu'ndan (1990) ve Mehmet Eroğlu'ndan *Yarım Kalan Yürüyüş* (*80. Adım*, 1996).

1990'lı yıllar biterken dönemin belirleyici zellilerinden biri de İslami mesajlar taşıyan filmler olmuştur. Hekimoğlu İsmail'den *Minyeli Abdullah* (1990) ve

Emine Őenlikođlu'ndan uyarlanan *Bize Nasıl Kıydınız* (1994) bu tür filmler için de kendinden en çok söz ettiren ve tartişma yaratan yapımlar olmuştur.

Türk sineması, kaynağı belli ve kaynağı belirsiz uyarlamalar ve alıntılarla doludur. Dünya edebiyatından ve sinemasından yararlandığı gibi yerli kaynaklardan da yararlanmıştır. İlk yıllardan başlayarak zamanla da gelenekselleşen bir uygulamaya dnşmştir.

Türk sineması daha başlangıçta farklı kaynaklardan yararlanmıştır. Dünya sinemasında önemli çalışmaların ve önemli sinemacıların grldğ yıllarda Türk sinemacılar da kendilerine bir yol aramaktaydılar. İlk çalışmalara baktığımızda sahnede başarılı olan operetlerin sinemaya uyarlandığı grlmektedir. Sessiz sinema döneminde operet tarzındaki oyunların filme çekilmesi sadece o oyunların poplerliğinden yararlanmak olduğunu bize göstermektedir. Filmlerin yanında müzik çalınmış olsa bile bu yeterli olmayacaktır. Bu gibi çıkış yolları daha da aranmıştır. Muhsin Ertuğrul ilk uyarlama çalışması olarak olay yaratan bir romanı seçmiştir. Burada da çekeceği filmden çok romana güvenmiş olduğu düşüncesi akıllara gelmektedir. Sonuç olarak film çalışması yeterince kendini duyurmuştur. Sinemacılarımızı uyarlamalara yönelten başka bir neden de ülkemize giren ve halkın kendine yakın bularak sevdiği Mısır filmleri olmuştur. Mısır filmleri basit, sıradan melodram konuları, şarkıları ve dekorları ile izleyiciyi kendine çekmiştir. O yıllarda kısıtlanan Türk Sanat müziğine ulaşamayan halk müzikli bu filmlere ilgi göstermiştir. Aynı yıllarda aşk roman yazarları halk tarafından okunmaktadır. Pop-

lerliği yakalayan acılı aşk hikâyeleri anlatıcılarından sinemacılarımız da yararlanma yoluna gitmiştir. Yazarlardan senaryo yazarlığı konusunda değil, romanlarının sinemaya aktarılması konusunda yararlanmışlardır. Zaten kolay anlatımlı bu romanlar senaryo metinlerine yakınlık göstermektedirler. Yıldız oyuncu kullanımını ile de popüler filmler yaratmak çok zor olmamıştır. Mısır filmlerine karşı, popüler yazarların başarılarından yararlanmak alternatif bir yol olmuştur. Sadece aşk hikâyeleri değil, macera ve kahramanlık konularındaki romanlar da sinemacılar tarafından kullanılmıştır. Türk sinemasında kimi dönemler bazı konular ağırlık kazanmıştır.

1950'li yıllarda roman ve sinema birliğinin yoğunlaştığı ileri sürülebilir. Sinemacılar döneminde popüler Türk romanları sinemaya çok sayıda uyarlanmıştır. nceki dönemde tiyatrocuların hkimiyeti söz konusuydu. Filmleri ağır, hareketsiz ve zentsizdi. Sinemacılar dönemi yönetmenleri sinema filmi yaptıklarının bilincinde, tiyatrodan uzakta çalışmışlardır. Grsel bir dil geliştirmişlerdir; fakat Türk sineması her zaman söze dayalı olmasıyla eleştirilmiştir. Bunun kökeninde romanların neredeyse olduğu gibi filme çekilmesi aranabilir. Senaryo yazımına çok önem verildiği görülmemektedir. Senaryo yazarlığı gelişmemiş, onun yerine uyarlama, aktarma, alıntılama gelişmiştir. Bu da söze dayalı bir sinemaya doğru gidişe neden olmuştur. Roman dili sinemaya bu yıllarda girmiş ve Türk sinemasını anlatım bakımından olumsuz etkilemiştir.

Konu seçimlerinde fazla seçenek bulunmamaktadır. Aşk, intikam ve kahramanlık her zaman nde gelmiştir. Kurtu-

luş Savaşı filmlerinde de kahramanlık ve aşk üzerine hikâyeler anlatılmıştır. Sözcü konusu filmlerde sadece işgal açısı bulunmaktadır. Savaşın boyutları bu filmlerden öğrenilmemektedir.

Hemen hemen her on yılda bir sinema yeni yazarlarla ilgilenmiştir. Türkiye'nin değişen şartlarına göre yeni yazarlar değişik fikirlere sahip romanlar ortaya çıkmışlardır. Roman yazarlarının Türkiye'nin değişimine göre anlatımlar yaptıkları ileri sürülemez. Bununla birlikte bazı önemli çıkışlar da görülmektedir. Örneğin köye ve ağalık sorununa eğilen yazarlara sinema da ilgisiz kalmamıştır. Türkiye'yi takip eden senaryo yazarlarımızın olmaması nedeniyle roman yazarlarına sinemamızın ihtiyaçı bulunmaktadır. Özellikle Türkiye'nin tarihsel, politik tahlillerini yapan yazarlar sinema için de önem taşımaktadır. Sinemamız gerçekte bu tür romanlara başlarda ilgisiz kalmış olsa da 1960'lardan günümüze kadar olan bir zamanda kimi örneklere de rastlanmaktadır. Fakat gene eğilim popüler olanın sinemaya taşınmasıdır. Bu çalışmada verilen kısa Türk roman tarihi ile Türk sinemasında yapılan roman uyarlamaları ile bu sonuca ulaşılmaktadır.

1990'larda politik romanlar da sinema uyarlanmıştır. Yine de, sözcü geçtiği gibi, popüler olanın sinemaya aktarılması geleneği değişmemiştir. 1990'larda yapılan uyarlamalara bakıldığında bu durum görülebilmektedir.

Sonuç olarak, Türk sineması ünlü romanların başarisından yararlanmıştır. Kendi senaryo yazarları ile bir sinema anlatımı geliştirmeye bu uygulama yıllarca engel olmuştur. Roman dili, Türk sinemasını etkisi altında bırakmıştır. Bu

durum, yazılı kültür ürünlerinin, sözlü kültür ürünlerine dönüştürölme çabası olarak da açıklanabilir. Sözcü dayalı Türk film anlatımının nedenlerinden biri de "yanlış" yapılan roman uyarlamalarında aranabilir.

Kaynakça

Ahmad, Feroz (1995). Modern Türkiye'nin Oluşumu. İstanbul: Kaynak Yayınları

Aytaş, Gıyasettin (2008). Tematik Roman İncelemeleri. Ankara: Akçağ.

Balabanlılar, Mürşit (2003). Türk Romanında Kurtuluş Savaşı. Türkiye İç Bankası Kültür Yayınları.

Cantek, Levent (2000). "Türkiye'de Mısır Filmleri", Tarih ve Toplum Dergisi, Aralık, 34.

Çavdar, Tefvik (2007). Türkiye'nin Yüzyılına Romanın Tanıklığı. İstanbul: Yazılama Yayınevi.

Dorsay, Atilla (1985). Sinemayı Sanat Yapanlar. İstanbul: Varlık Yayınları.

Dorsay, Atilla (1989). Yönetmenler, Filmler, Ülkeler. İstanbul: Varlık Yayınları.

Dinçer, Süleyma Murat (1993). Türk Sineması Üzerine Düşünceler. İstanbul: Doruk Yay.

Esen, şükran (2000). 80'ler Türkiye'sinde Sinema. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.ř.

Kayalı, Kurtuluş (1994). Türk Düşünce Dünyası. İstanbul: Ayyıldız.

Kudret, Cevdet (1998). Edebiyatımızda Hikâye ve Roman II Meşrutiyetten

Cumhuriyete Kadar 1911 - 1922. İstanbul: Varlık.

Kudret, Cevdet (1987). Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 1. İstanbul: İnkılâp.

Necatigil, Behçet (1975). Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü. İstanbul: Varlık.

Onaran, Alim Şerif (1994). Türk Sineması Cilt: 1. İstanbul: Kitle Yayınları.

Özön, Nijat (2003). Türk Sinema Tarihi. Ankara: Artist Reklâm Ortaklığı Yayınları.

Moran, Berna (1994). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış. İstanbul: İnkılâp.

Pekman, Cem (2004). Görüntünün Mü-

ziği Müziğin Görüntüsü. İstanbul: Pan.

Scognamillo, Giovanni (1998). Sinema Tarihi. İstanbul: Kabalcı

Teksoy, Rekin (2007). Rekin Teksoy'un Türk Sineması. İstanbul: Oğlak.

Tunalı, Dilek (2006). Batıdan Doğuya, Hollywood'dan Yeşilçam'a Melodram. İstanbul: Aşina Kitaplar.

Toker, Metin (1998). Tek Partiden Çok Partiye. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Yalçın, Alemdar (2002a). Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı. Ankara: Akçağ.

Yalçın, Alemdar (2002b). Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı. Ankara: Akçağ.